

Рижков М.М.*

ОСОБЛИВОСТІ АМЕРИКАНСЬКОЇ МОДЕЛІ ДЕМОКРАТИЧНОЇ СИСТЕМИ ПОСТБІПОЛЯРНОЇ ДОБИ

У статті «Особливості американської моделі демократичної системи постбіполярної доби» описані критичні проблеми головних демократичних цінностей у світі. Концепція «кінця історії» робить акцент на глобальній перемозі демократичних принципів, а також протистоїть точці зору вчених, які підтримують абсолютно інший підхід. Це явище засноване на факті кризи ліберальної демократії і закінчення розповсюдження її в усьому світі.

Ключові слова: демократична система, постбіполярна доба, демократичні цінності, ліберальна демократія.

В статье «Особенности американской модели демократической системы постбиполярной эпохи» описаны критические проблемы главных демократических ценностей в мире. Концепция «конца истории» делает акцент на глобальной победе демократических принципов, а также противостоит точке зрения ученых, которые поддерживают абсолютно другой подход. Это явление основано на факте кризиса либеральной демократии и окончания распространения ее во всем мире.

Ключевые слова: демократическая система, постбиполярная эпоха, демократические ценности, либеральная демократия.

In the article «Peculiarities of American democratic system of post-bipolar era» the crises of the main democratic values in the world is shown. The «end of history» idea that makes the stress on the global victory of democratic principles is confronted to the point of view of scientists who support absolutely different approach. It is based on the fact of general liberal democracy crises and the end of its spread around the world.

Key words: democratic system, post-bipolar era, democratic value, liberal democracy.

Актуальність дослідження сучасної моделі американської демократичної системи викликана наявністю критики, що зростає наголошуючи на її «недемократичності». Про це свідчить той факт, що в ній багато обмежень, які суперечать волі народу й народних обранців. Наприклад з трьох американських гілок влади найавторитетнішим є Верховний суд, очолюваний дев'ятьма особами, які призначаються на цю посаду довічно. В свою чергу Американський сенат залишається одним із найменш репрезентативних виборних органів у світі й поступається за цією характеристикою хіба що англійській палаті лордів. З іншого боку, американська демократична система добре захищає інтереси будь-якої своєї меншини, що, по суті, суперечить «чистій» демократичній ідеї як владі народу, тобто біль-

* доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

шості. Найважливішим суспільним прошарком, який забезпечує сталість і процвітання американської системи є як потужний приватний бізнес, так й неурядові об'єднання та громадянське суспільство.

Суперечливість самого феномену демократії відображається в численних наукових роботах з цієї проблематики. Точка зору вчених, які наголошують на кризі демократії і відступу Сполучених Штатів від намірів щодо подальшої демократизації світу, як це було на початку пост біполярного періоду, що розпочався у 1991 р. і позначився правлінням адміністрацій Клінтона і Буша молодшого, вступає в протиріччя з роботами вчених, яких можна віднести до прибічників розповсюдження демократії в світі. На думку апологетів і оптимістів подальшої вирішальної ролі демократії в світі «безпека» і «стабільність» міжнародної системи мають значно покращитися саме з-за розповсюдження західних норм поведінки оснований на ліберальних демократичних принципах.

Відомий американський неолібераліст Ф. Фукуяма у концепції «кінця історії» переконаний, що після завершення біполярного протистояння ніщо не зможе зупинити розповсюдження демократичних цінностей і принципів, які визначатимуть формування сучасних міжнародних відносин. Фукуяма сповістив світ про «універсалізацію західної ліберальної демократії», на переконання вченого - кінцевої форми політичного устрою людства, а, звідси, й «закінчення історії» як боротьби між суспільними формаціями. На думку Ф. Фукуяма, кінець всесвітнього конфлікту відкриває шлях новому, гармонійному світові. «Ми будемо свідками універсалізації західної ліберальної демократії як фінальної форми людського правління» [1, с. 218], впевнений вчений.

Однак, зазначимо, що для створення єдиного світу потрібне що найменш мовне зближення і релігійна сумісність, чого не відбувається. Крім того багато вчених починають говорити про недоліки прямої демократії та про відхід, з-за кінця геополітичного домінування США в світі від демократичних принципів. Прихід до влади адміністрації Б. Обами у 2009 р. водночас зі знаковою світовою фінансово-економічною кризою позначився остаточним завершенням однополярного світового порядку, що одразу призвело до послаблення контролю над дотриманням основних прав і свобод американської моделі ліберальної демократії в державах, які постійно критикувалися США і проти яких робилися всілякі запобіжні заходи та вводилися санкції. Наприклад з приходом до влади Обами різко скоротилась критика щодо дотримання демократичних прав і свобод громадян в РФ і Китаї. Саме для цих «велетнів» відкривається «вікно можливостей» побудувати країну за власними національними моделями, а для США «закривається».

Вади прямої демократії, або «передемократизації», тобто за висловленням відомого дослідника цього феномену американського політолога індійського походження, редактора журналу *Newsweek International* Фаріда Закарії коли «демократії надто багато» на думку більшості дослідників необхідно шукати в історії США. Більш того вчений переконаний, що демократія сама по собі не благо. Вона стає благом, тільки якщо її супроводжує свобода та законність. Детально вади демократії описуються автором у книзі «Майбутнє свободи. Неліберальна демократія вдома і за кордоном», яка отримала широкий резонанс в Америці і світі [2, с. 12].

Початком перших ознак появи демократичного суспільства в Північній Америці можна вважати перший американський референдум, який був проведений серед колоністів у Массачусетсі 1640 року, тобто ще до формальної появи США. Впродовж XVIII і XIX століть із допомогою прямого волевиявлення народу були прийняті Федеральна конституція й усі конституції штатів. Після цього суди незмінно визнавали незаконними будь-які спроби прямого втручання населення в державне управління. Ситуація повністю зміни-

лася в 1898 р., коли в Південній Дакоті перемогли так звані прогресивні реформісти. Вони домоглися прийняття поправок до конституції штату, які припускають референдуми, законодавчі ініціативи та відкликання депутатів. Усе це було зроблено з благородною метою боротьби з корупцією. У результаті до 1920 року в більшості американських штатів були прийняті закони, які передбачають різноманітні форми прямої демократії. Проте гостра потреба в них відпала після істотного очищення американської політики, значною мірою під впливом реформістів [3].

Нова хвиля прямої демократії у США зародилася в бурхливі 60-ті ХХ століття й відтоді поступово наростала. У 1978 року в Каліфорнії з допомогою референдуму, несподівано навіть для самих його ініціаторів, була ухвалена так звана «Пропозиція номер 13», що істотно урізувала податки. Цей факт спровокував бум референдумів по країні, насамперед у самій Каліфорнії. Зокрема, на кількох референдумах крок за кроком було визначено, як слід розподіляти левову частку штатного бюджету. Відтак, на даний момент уряд штату може маневрувати з допомогою лише 15% бюджету, що вважається унікальною ситуацією не тільки для США, а й для всього світу.

Необхідно зазначити, що більшість питань, які виносяться на пряме голосування і стосуються роботи уряду, мають на меті дві взаємовиключні цілі: зменшити витрати на нього й поліпшити його роботу. А найбільший парадокс сучасної американської прямої демократії полягає в тому, що вона стала ареною, на якій правлять великі гроші, оскільки лише багаті групи чи індивідууми спроможні оплачувати послуги професіоналів, можуть зібрати велику кількість підписів за відносно стислий термін. Таким чином, ідея прямого доступу до влади «всього народу» насправді призводить до посиленого впливу політичних груп, що відстоюють свої інтереси, та різного роду лобістів.

Для західних людей демократія перш за все означає «ліберальну демократію»: політичну систему, що охоплює не лише прямі та чесні вибори, а й владу закону, поділ влади, захист основних свобод, таких як свобода слова, зборів, релігії і приватної власності. Цей набір свобод та правил називається конституційним лібералізмом. Він визначається не так процедурами виборів уряду, як цілями, які ставить перед собою уряд, серед них — захист особистості від тиску, який чиниться з будь-якого джерела, чи то церкви, суспільства або ж самої держави. В усіх своїх варіантах конституційний лібералізм виходить із того, що люди наділені невід'ємними базовими, «природними» правами й що держава, уряд мають підпорядковуватися законам і обмежувати свою владу задля забезпечення цих особистісних прав своїх громадян [4].

В цьому контексті необхідно й зазначити те, що конституційний лібералізм і демократія різняться по суті й не обов'язково йдуть разом, навіть на Заході. Зрештою, у Німеччині Гітлер прийшов до влади, перемігши на демократичних виборах. Проте на Заході в другій половині ХХ століття демократія і свобода злилися. На жаль, коли західну систему намагаються нав'язати іншим країнам, які ще не готові до «демократичного транзиту», часто виходить, що демократія приживається, а свобода — ні. Більш того у багатьох країнах справді вільні та чесні вибори приводять до влади фашистів, націоналістів, сепаратистів, а демократично обрані правителі ігнорують конституційні обмеження своєї влади і позбавляють громадян базових прав.

Відтак, феномен демократії нівелюється можливістю мати тоталітарні риси і з цієї точки зору воля народу, сама по собі, є чистою абстракцією. Зазначимо, що прихильниками ліберальної демократії є, в основному світські прагматики, які знають, що суверенна більшість може придушувати меншість. Тому ліберальна демократія прагне обмежити суверенітет народу і гарантувати свободу всім громадянам - свободу дисидентів по відно-

шенню до суверена і більшості по відношенню до самого себе. Резюмуючи необхідно зазначити, що ліберальна демократія повинна бути владою всіх індивідуумів. Тому демократична влада є владою обмеженою і роздробленою, в чому й полягає її суть.

Для ліберальної демократії вищезазначене означає те, що звільнення громадської сфери від будь-якої одноосібної претензії на істину є умовою демократичної свободи. Отже, це означає і нейтралізацію релігії. Звичайно ж, повинна бути безумовна гарантія свободи релігії, але як справи особистого. В цьому контексті виникає питання, які ще свободи повинні бути відібрані у волі більшості? Безперечно, маємо на увазі не будь-яку свободу, тому що інакше довелось б проголошувати право сильного. А оскільки на це питання відповісти складно, пропонуємо відштовхуватися від демократичного мінімуму, від мінімального спільного знаменника, а саме процедурної демократії, яка починається з вільних і рівноправних виборів. Але навіть вільних і прозорих виборів в більшості країн світу виявляється «забагато». Основною причиною цього вважаємо складність з-за небажання багатьох держав забезпечити рівноправні вибори і виключити будь-який зовнішній вплив на демократичний вибір кожного окремого індивідуума [5].

Серед чинників, котрі сприяють розвиткові ліберальної демократії, одним із вирішальних вважаємо рівень добробуту суспільства. Як свідчить досвід, у бідних країнах демократія не приживається, навіть якщо ці країни вибирають шлях демократичного розвитку після краху «рідного» авторитаризму або перемоги національно-визвольного руху. Статистичне дослідження, проведене на підставі вивчення політико-економічного стану всіх держав світу в період між 1950 і 1990 роками, виявило, що є пряма залежність між рівнем доходу на душу населення і терміном життя демократії в країні. Так, при рівні доходу на душу населення, нижчому за 1500 доларів, демократія живе лише близько восьми років. Якщо рівень доходу на душу населення — 1500—3000 доларів, демократія живе до 18 років. І лише рівень доходів вищий за 6000 доларів робить демократію практично безсмертною [6].

Проте заможність сама по собі демократію не породжує. Економіка держав, багатих на корисні копалини, не має стимулів для розвитку в капіталістичному напрямі й тому не сприяє становленню демократичних інститутів. Це чітко видно на прикладі країн, багатих на нафтові запаси, таких як Нігерія, Венесуела чи держави Перської затоки. Всі вони живуть за рахунок експорту своїх природних копалин, в обмін на «імпорт» в добу глобалізації та розвитку інформаційно-комунікаційних технологій атрибутів сучасності: висотними будинками, шикарними маєтками, автомобілями й телевізорами, лікарнями, оснащеними за останнім словом медичної техніки. Тим часом більшість населення в цих країнах не отримує належної освіти й кваліфікації, аж до того, що уряд змушений залучати іноземців до роботи на місцевих промислових підприємствах, у лікарнях, школах і телецентрах. Соціальна структура в цих країнах перебуває на примітивному рівні, а головне — місцевий бізнес глибоко залежний від держави. Таким чином, володіння багатими природними копалинами може служити гальмом для політичної модернізації й економічного розвитку, а справі справжньої демократизації служить тільки багатство, зароблене за рахунок реформування й капіталізації економіки.

Пряма залежність між доходом на душу населення та розвитком демократії в країнах, що розвиваються є суттєвим фактором занепаду цього феномену в світі. Все вищезазначене ускладнюється тим, що розрив між доходами країн багатого Півночі та бідного Півдня постійно збільшуються, що в решті-решт призведе до остаточної відмови від розвитку демократичних інститутів, або навіть до протистояння двох світів: молодого, бідного і обуреного та постарілого, заможного і задоволеного.

З погляду Дж. Розенау, глобальне управління в його сучасному теоретичному розумінні не зможе скоротити розрив між Північчю та Півднем та вирішити інші глобальні проблеми, хоча науковий й практичний пошук шляхів розв'язання цих найскладніших проблем повинен продовжуватися [7, с. 17-18]. В цьому контексті принагідно наведемо декілька прикладів. Спеціалізовані агенції ООН, розрахували, що багатство 20% найбільш заможної частини світового населення у 30 разів перевершувало майно 20% найбільш бідних земель у 1960 році. А вже на початок XXI сторіччя це співвідношення дійшло до критичного – 78:1. В наш час дохід 500 мільярдів перебільшує дохід половини світового населення. Багатство трьох найзаможніших людей планети перевищує сукупний ВВП усіх найменш розвинених країн. Їхні статки більше, ніж дохід 600 млн. людей, які мешкають у 36 найбідніших країнах світу [8, с. 76-82].

Важливе значення для розповсюдження сучасних принципів побудови демократичного суспільства мав свого часу вибір засновниками Сполучених Штатів Америки Римської моделі демократії, а не афінську «чисту демократію». Вони вбачали вихід у делегуванні владних повноважень демократично обраним професіоналам, відданим інтересам суспільства, спроможним вести чесну гру, які сповідали б моральний кодекс і були переконані в тому, що влада — це насамперед відповідальність. Ключовим чинником для успіху країни засновники США вважали наявність у ній еліти, чия мудрість, патріотизм, дотримання закону і любов до справедливості не дозволять потурати тимчасовим, вузькогруповим чи партійним інтересам. З точки зору Римської моделі, для справжнього торжества демократії у світі потрібно не розширювати її рамки, а розвивати свободу і законність. І якщо на початку XX століття, вступаючи на посаду президента США, Вудро Вільсон стверджував, що головне завдання — «зробити світ безпечнішим для демократії», то головне завдання у XXI столітті — «зробити демократію безпечнішою для світу» [9].

Вищезазначена теза стає ще актуальнішою з закінченням епохи біполярності. Вона зруйнувала систему глобальних геополітичних балансів, що призвело до безпрецедентного посилення трансатлантичного «полюса». Зважаючи на відсутність «контр полюса» протягом останнього десятиліття XX століття поступово оформився концепт монополярного світу. Але втрата загальної консолідуючої загрози практично відразу ж показала різницю в пріоритетах по різні береги Атлантики.

За таких умов, Сполученим Штатам було не вигідно і далі проектувати свою демократичну ідею в старій логіці «холодної війни». Зникла актуальність «зовнішньої небезпеки», загрози великомасштабних битв, із залученням масових армій, при найбільших скупченнях бойової техніки. Але навряд чи було б можливо при цьому уникнути актуальності «небезпеки внутрішньої», тобто того, що згодом стало основною ознакою терористичної війни. Така війна з точки зору методів вкрай демонстративна, і є негативно забарвленим ідеологічним чинником. В свою чергу, терористичний акт не вимагає спеціальної підготовки для того, хто б спробував його оцінити емоційно і зрозуміти наскільки він небезпечний і шкідливий. Падіння 11 вересня 2001 двох веж ВТЦ у Нью-Йорку і загибель 5 тисяч мирних, незброєних, непідготовлених людей - приголомшлива демонстрація терористичного зла, яке не має права на виправдання. Після цього Сполучені Штати не могли вже змінювати антитерористичну логіку своєї нової теорії безпеки. Хоча й намагалися її модифікувати, вибудовуючи «осі зла» або виділяючи «режими-ізгої» [10].

Все частіше і більше дослідників пов'язують два терміни – «безпеку» і «демократизацію», акцентуючи увагу на їх взаємозалежності. У цьому контексті особливу увагу звертає на себе так звана антитерористична логіка безпеки, яка сьогодні претендує на

універсальність. Тому, сьогодні, вважаємо, що дуже показовим є своєрідний американсько-російський антитерористичний союз, у якому обидві сторони починають отримувати безліч переваг. Наприклад, переваги підвищення рівня міжнародної легітимності у веденні компаній подібних іракській або чеченській, або ж у занятті особливих ніш у внутрішньому політичному полі елементами і представниками держбезпеки.

Таким чином, 11 вересня стали датою, яка задала зовсім нову глибину проблеми глобальної безпеки. І хоча залишаються небезпеки стихійних лих, пандемія, подальший соціально-економічний розрив між «Північчю» та «Півднем» тощо, все це відступає на другий план перед ризиками, які несуть несистемні групи, які використовують сучасну зброю, техніку і засоби зв'язку. Корінь проблеми криється в тому, що безпека, як системне утворення не тільки закріплюється на певній території, як це було за часів «холодної війни», але і прагне до розширення. Крім цього, система проникає все глибше у всі сектори суспільства. Відбувається це, в першу чергу, через ускладнення методів відстеження ризиків терористичного і техногенного походження.

Сучасні військові системи спостереження за останні десятиріччя суттєво просунулись уперед. Вони вміють виявляти «найпотайнішу» техніку супротивника, макро-пересування його військ, засобів і ресурсів. Але на мікро-рівні такі методи виявляються малоефективними. Неможливо стежити завжди і за всім. Тому процес не тільки розширення трансатлантичного поля безпеки, але й його поглиблення стане основним геополітичним трендом першої половини XXI століття. Вважаємо, що не випадково США сьогодні з особливою настійністю вимагають від партнерів по НАТО «демократизації Близького Сходу». Демократизація та демократичні стандарти ведення зовнішньої і внутрішньої політики - ключ до вирішення глибинних проблем глобальної безпеки. Цікавою в цьому контексті є думка українського аналітика В.Карасьова, який переконаний в тому, що «поки в світі залишатиметься хоча б один не-демократизований регіон, саме він буде носієм потенційних джерел глобальних ризиків і небезпек» [11].

Незважаючи на багато геополітичних розбіжностей і принципові позиції, які можна виявити в глобальному діалозі між провідними гравцями США і ЄС, а також Росією, слід зазначити, що 2001 рік став відправною точкою для ментального інтегрування північного «кільця імперій» у пошуках спільних шляхів сек'юритарної демократизації фактично всіх регіонів світу. І на сьогодні до цього процесу підключаються всі ті, хто усвідомив, що постмодерністська хаотичність зіштовхується з культурами цивілізацій. Сьогодні можливо вести мову вже про новий етап, так званої прозорої безпекової геополітики із загальними демократичними стандартами. Різні нації, культури та релігії все більше переконуються, що силове зіставлення ресурсів веде до поступового і неминучого їх виснаження і відводить від основних цілей і завдань - благополучного розвитку всіх учасників сек'юритарної демократизації. Європа, яка втомилася від воєн і сформувала новий соціально-культурний генотип - мирного економічного процвітання, стає своєрідним стримуючим фактором для військово-політичної демократизаторської стилістики США.

Відтак, кінець блокового протистояння в Європі, розпад СРСР і світової соціалістичної системи наприкінці 1980-початку 1990-х років привели до кардинальної трансформації глобальної системи безпеки, яка пов'язана з початком «третьої хвилі» демократизації, яка є водночас причиною та наслідком цих кардинальних перетворень в сфері міжнародної безпеки. На тлі серйозних змін атлантичний світ вступив в новий і непередбачуваний період свого розвитку, в якому очевидні процеси багатостороннього діалогу між США та європейськими країнами - членами НАТО і Євросоюзу, супроводжувалися не менш помітними трансатлантичними розбіжностями з найширшого спектру тем, починаючи від

найважливіших проблем міжнародної безпеки й демократизації та закінчуючи питаннями екології і торгівлі.

Після розпаду біполярного світу для системи трансатлантичних відносин стали характерні дві взаємовиключні тенденції. З одного боку, отримали розвиток процеси демократизації міжнародних відносин в Європі, почалося формування нової моделі міжнародного співробітництва в рамках ЄС, зросла роль міжнародно-правових інститутів. З іншого боку, спостерігалось безпрецедентне посилення США у військовій сфері с явними односторонніми діями у взаєминах із зовнішнім світом, в тому числі, з традиційними союзниками і раніше створеними за американською ініціативою багатосторонніми структурами.

Відсутність всеосяжної ідеологічної та стратегічної загрози, характерної для епохи «холодної війни», надала країнам трансатлантичного співтовариства більшу свободу дій у реалізації власної зовнішньої політики. Зросла незалежність дій, якщо не всіх, то більшості держав трансатлантичного співтовариства. При цьому відносини між союзниками зазнали певної ерозії, ставши менш стійкими і менш стабільними. Держави, так званого колишнього «вільного світу», в ряді випадків, перестали підходити до погроз національної, регіональної і глобальної безпеки з єдиних позицій. Ця обставина, у свою чергу, поставила під сумнів вірогідність досягнення довгострокової впорядкованої конфігурації міжнародних Альянсів [12, с. 9]. До цього слід додати і розходження у поглядах на подальший розвиток демократичних інститутів в світі і на сутність демократії як феномену. Вважається, що ЄС просунувся далі в реалізації прав і свобод власних громадян. В цьому контексті достатньо навести лише один приклад - відсутність смертної кари в Європі і її наявність в США тощо.

Концепція «абсолютної безпеки» («Absolute Security»), що акцентує увагу не на колективних, а на національних механізмах захисту американської території («Homeland Security»), як би відокремила США від трансатлантичної системи оборони, створивши можливість діяти «без оглядки» на партнерів по НАТО. У результаті взаємні американсько-європейські зобов'язання в цій сфері виявилися, значною мірою, знівельованими. Дії Вашингтона викликали зрозуміле занепокоєння західноєвропейських партнерів США, оскільки така політика явно йшла врозріз з євроатлантичною стратегією Америки попередніх років, націленої на злиття західноєвропейської та північноамериканської систем безпеки в єдине ціле.

Однак, незважаючи на достатню кількість систематизованих і структурованих публікацій з різних питань американсько-європейської взаємодії, розвиток проблеми односторонніх і багатосторонніх дій в глобальному і трансатлантичному контекстах все ж таки не викликав такого широкого інтересу у вітчизняних дослідників, як у їхніх американських та європейських колег. Ця обставина робить необхідним проведення комплексного дослідження, здатного на основі широкої емпіричної бази розширити і теоретично узагальнити уявлення про такі явища, як унілатералізм і мультілатералізм в контексті трансатлантичних відносин [13, с. 87].

У біполярний період в зарубіжній історіографії, на відміну від радянської, проблеми трансатлантичних відносин були відображені, природно, в значно більш повній мірі. Однак навіть вони, найчастіше, в більшій мірі відображали поточну політичну ситуацію на окремих періодах «холодної війни». Наявність радянсько-американської конфронтації накладало відбиток на розвиток західної наукової думки. Протистояння двох наддержав і їх систем не дозволяло навіть допускати можливості появи односторонніх ініціатив США, спрямованих на ослаблення створених ними ж самими інститутів трансатлантич-

ної кооперації. Ще менш реальним представлявся вихід з цієї багатосторонньої системи, західноєвропейських країн, які повністю залежали від США як у військовому, так і, багато в чому, в економічному плані [14, с. 12].

У європейській свідомості демократизація міжнародних відносин прямо суперечила імперським устремлінням Сполучених Штатів, які після розпаду біполярної системи претендували вже не стільки на легітимне сприйняття союзниками їх лідерства в співтоваристві перших серед рівних, а на силове домінування в світі. Порівняльний аналіз джерел першої групи - ключових документів, підготовлених американськими відомствами (в першу чергу, Білим домом, Держдепартаментом і Пентагоном) стратегій національної безпеки США і військових доктрин з початку 1990-х і до середини 2000-х років, дозволяє у досить повній мірі простежити еволюцію концептуальних основ американської зовнішньої політики і, в першу чергу, одного з її основних векторів, а саме євроатлантичного.

Документи подібного роду дозволяють також простежити циклічність зміни ліберально-інституційної та консервативно-унілатералістких тенденцій у зовнішній політиці США. Це підтверджується семантичним і смисловим аналізом текстів американських стратегій національної безпеки при адміністраціях Б. Клінтона і Дж. У. Буша. Характерно, що демократи при складанні стратегій національної безпеки 1995 - 1999 років воліли оперувати такими категоріями, як «залучення» («engagement») в демократичні інститути та «розширення» («enlargement») стосовно структур багатостороннього співробітництва [15]. В цей час чітко визначаються союзники Америки, головними з яких виступали саме європейські країни-члени та партнери США по НАТО.

У стратегіях, оприлюднених республіканською адміністрацією, особливо в документі від 2002 року, застосовувалися такі поняття, як «попередження» («preemption») у боротьбі з реальними і потенційними супротивниками Америки. Хоча в стратегії і містилися посилення на «світове співтовариство», думка якого американське керівництво мало намір враховувати, республіканці, проте, резервували за собою право, в разі необхідності, «діяти поодиночі». До того ж, у стратегії явно був відсутній Європоцентризм, характерний для адміністрації Б. Клінтона, а фраза «наші союзи й союзники» згадувалася без відносних прикметників і в знеособленій формі.

Аналогічним чином розвивалася ситуація з національними військовими та оборонними стратегіями 2004-2005 років [16; 17], які наводилися у відповідність з основними постулатами стратегії національної безпеки з метою доповнення та конкретизації останніх. Жоден з документів подібного роду, прийнятих у період перебування при владі адміністрації Дж. У. Буша, не містить будь-яких згадок про НАТО як найважливішої організації для США, яка має всі необхідні механізми забезпечення колективної безпеки країн трансатлантичного співтовариства. Стратегія безпеки Євросоюзу, на відміну від однойменного документа, прийнятого в США, навпаки, робить акцент на багатосторонніх діях і проголошує «ефективний мультилатералізм» як організуючого принципу в міжнародних відносинах. Вона підкреслює особливу роль міжнародних (ООН), трансатлантичних (НАТО) і загальноєвропейських (ЄС) структур та інститутів у створенні і підтримці нового світового порядку [18].

Відтак, з розпадом біполярної міжнародної системи символом оптимізму про єдиний безконфліктний світ стає поєднання міжнародної безпеки безпосередньо з розповсюдженням по всій земній кулі демократичних принципів західного ліберального суспільства. Джерелом цього оптимізму звісно є новий статус Сполучених Штатів – єдиної наддержави, яка здатна скористатися «вікном можливостей», і в період транзита від однополярності до багатополярності нав'язати власні правила і норми поведінки для всіх учасників міжнародної системи.

Однак сьогодні єдина наддержава зіштовхується з новими викликами: обмеженістю національних ресурсів для виконання глобальних зобов'язань щодо підтримки Рах Амерісана; проблематичністю керованості міжнародних процесів у масштабах усього світу; піднесенням ЄС, Японії й Китаю, що підвищує геополітичні основи американської зовнішньої політики [19, с. 4]. Ситуація погіршується глобальною фінансово-економічною кризою 2008-2009 років, яка значно погіршила світові позиції США. Відразу відзначається послаблення контролю над дотриманням демократичних принципів в країнах, що розвиваються, та в країнах з перехідною економікою.

Список використаних джерел

1. Fukuyama, Francis. *The End of History and the Last Man*. New York: Avon Books, 1992. – 417 p.
2. Закария Фарид. Будущее свободы: нелиберальная демократия в США и за их пределами. / Фарид Закария. – Москва: научно-издательский центр «Ладомир», 2004 – 78 с.
3. Сененко С. Парадокси демократії/ Світлана Сененко// Дзеркало тижня. — № 17 (492) 30 квітня — 15 травня 2004.
4. Там само.
5. Ist Amerika noch eine Demokratie? – [Електронний ресурс]// De Zeit. – 24.01.2005. – Режим доступу: http://www.zeit.de/2005/04/Demokratie_USA.
6. Сененко С. Парадокси демократії/ Світлана Сененко// Дзеркало тижня. —№ 17 (492) 30 квітня — 15 травня 2004.
7. Rosenau J. *The Study of World Politics. Volume 2: globalization and governance*. – London – New York: Routledge, 2006. – 260 p.
8. Фесенко М. Соціально-економічна диференціація сучасної фінансової цивілізації/ Микола Фесенко.// Матеріали українсько-турецької філософсько-педагогічної конференції: Г.Сковорода і Ф. Гюлен: своєчасність традиції гуманізму. — К.:Інформ системи, 2010 — 204 с.
9. Сененко С. Парадокси демократії/ Світлана Сененко// Дзеркало тижня. —№ 17 (492) 30 квітня — 15 травня 2004.
10. Карасев В., Р. Бедрик. На пороге нового миропорядка: «пост-шоковое и не-трепетное» переосмысление мировой политики. /Вадим Карасев, Руслан Бедрик. – [Електронний ресурс]./ Інститут глобальних стратегій. — 13.07.2004. — Режим доступу: <http://igls.com.ua/analytics/223/?prn=1>.
11. Карасев В., Р. Бедрик. На пороге нового миропорядка: «пост-шоковое и не-трепетное» переосмысление мировой политики. /Вадим Карасев, Руслан Бедрик. – [Електронний ресурс]./ Інститут глобальних стратегій. — 13.07.2004. — Режим доступу: <http://igls.com.ua/analytics/223/?prn=1>.
12. Надточей Юрий Иванович. Эволюция стратегии односторонних и многосторонних действий государств трансатлантического сообщества в 1990-е-начале 2000-х годов: диссертация кандидата исторических наук: 07.00.03 / Надточей Юрий Иванович; [Место защиты: Моск. гуманитар. ун-т]. – Москва, 2008. – 255 с.
13. Темников Д.М. Проблемы мирового регулирования в современной зарубежной политологии./ Д.М. Темников // Международные процессы. – 2004. – Т. 2. – N 2 (5). – С. 84-96.
14. Надточей Юрий Иванович. Эволюция стратегии односторонних и многосторонних действий государств трансатлантического сообщества в 1990-е-начале 2000-х годов:

- диссертация кандидата исторических наук: 07.00.03 / Надточей Юрий Иванович; [Место защиты: Моск. гуманитар. ун-т]. – Москва, 2008. – 255 с.
15. A National Security Strategy of Engagement and Enlargement. – [Електронний ресурс]/ Washington, the White House, February 1996. — Режим доступу: <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/nss/nss-95.pdf>.
 16. The National Military Strategy of the United States of America. — [Електронний ресурс]/Washington, 2004 — Режим доступу: <http://www.defense.gov/news/mar2005/d20050318nms.pdf>.
 1. 17. The National Defense Strategy of the United States of America. — [Електронний ресурс]/Washington, March 2005 — Режим доступу: <http://www.defense.gov/news/mar2005/d20050318nms.pdf>.
 17. The National Security Strategy of the United States of America— [Електронний ресурс]/. Washington, the White House, September, 2002. — Режим доступу: The National Security Strategy of the United States of America.
 18. Юрченко С.В. На пути к мировому лидерству: геостратегия США 1941-1963 гг. - Севастополь: «Флот України», 2000. – 296 с.